

Nr 542

Av herr **Rylander m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 86, angående omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen.*

Den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen, varom förslag förelägges riksdagen i Kungl. Maj:ts prop. nr 86 till 1957 års riksdag, har varit föremål för livlig diskussion, alltsedan juristutbildningskommittén avgav sitt betänkande, SOU 1953: 15 och 16. Om behovet av en reformering av nämnda utbildning har rått principiell enighet, vilket också framgår av propositionen. Vissa meningsskiljaktigheter ha emellertid uppstått om utbildningens närmare utformning samt om de resurser, som äro erforderliga för reformens genomförande. I avseende härå få vi anföra följande:

A. Innebörden av reformen och möjligheten av dess genomförande

Någon anledning finnes icke att här framställa erinringar mot vad departementschefen i propositionen föreslår i fråga om den allmänna upp-läggningen av utbildningen. Däremot måste det starkt ifrågasättas, om reformen kan på avsett sätt genomföras med de materiella resurser, som enligt propositionen skola ställas till förfogande. Detta gäller framför allt departementschefens förslag om sättet att tillgodose *lärarbehovet*.

Två av Kungl. Maj:t tillkallade utredningsmän ha i en den 8 februari 1957 dagtecknad promemoria, vilken ligger till grund för propositionen, gjort en utförlig beräkning av lärarbehovet. Beräkningen grundar sig på en ingående analys av undervisningsbehovet i de särskilda ämnena och av den undervisningstid och typ av undervisning, som på grund härav är erforderlig. Härvid ha utredningsmännen utgått från en av dem verkställd, noggrann — men uppenbarligen mycket försiktig — uppskattning av det antal studerande, som kommer att söka sig till de studiebanor varom fråga är. På grundval av nämnda beräkning ha utredningsmännen föreslagit lärartjänster i *juridiska* ämnen till antal och av tjänstetyp som redovisas i bifogade *Bil. A*.

Utredningsmännens beräkning av lärarbehovet har godtagits i propositionen. Emellertid har departementschefen — med motsvarande nedskärning av antalet av utredningsmännen föreslagna tjänster — velat tillgodose nämnda behov genom att i icke obetydlig utsträckning anförtro undervisningen åt praktiskt verksamma jurister och för detta ändamål utfört

de till fakulteterna utgående kursanslagen med förhöjda belopp. Principuttalanden om denna praktikerundervisning återfinnas i propositionen s. 86 och 90. Departementschefen har sålunda från utredningsmännens förslag strukit två professurer vid Stockholms högskola, en i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, och en i civilrätt, särskilt arbetsrätt; dessa båda befattningar hade upptagits redan i universitetskanslerns remissutlåtande över kommittébetänkandet. Ytterligare har departementschefen från utredningsmännens förslag strukit en preceptur i civilrätt och en preceptur i straff- och processrätt vid vardera av fakulteterna i Uppsala och Lund. Departementsbehandlingen har alltså medfört en minskning av antalet föreslagna ordinarie lärarbefattningar med två vid envar av de tre fakulteterna. Detta har ägt rum utan att det av utredningsmännen fastställda lärarbehovet, tydligen icke ens vid den särskilda behandlingen av reformens finansiella sida, satts i fråga.

Som ersättning för angivna sex befattningar föreslår departementschefen höjning av kursanslagen med, i Uppsala 20 800, i Lund 14 300 och i Stockholm 32 700 kronor. Vid beräkning av de belopp som äro avsedda för undervisningen genom praktiskt verksamma jurister bör emellertid observeras, att redan utredningsmännen föreslagit ändring av kursanslagen, innebärande, för fakulteterna i Uppsala och Stockholm ökning med resp. 3 500 och 15 600 kronor samt för fakulteten i Lund minskning med 3 000 kronor, allt jämfört med de under senaste budgetår utgående belopp. Den ökning av kursanslagen, som är avsedd att täcka den i propositionen föreslagna ytterligare undervisningen genom praktiker, är därför rätteligen 17 300, 17 300 och 17 100 kronor för fakulteterna i resp. Uppsala, Lund och Stockholm. Beloppet 17 300 kronor svarar mot vad som skulle betalas för 230 undervisningstimmar med ett arvode av 75 kronor för timme. Full tjänstgöring för två ordinarie lärare innefattar 240 undervisningstimmar för läsår.

Redan utredningsmännen ha i viss omfattning föreslagit medverkan av praktiker i undervisningen, promemorian s. 93 ff. Departementschefens långt gående förslag i samma riktning medför, att i ämnena straff- och processrätt omkring hälften och i civilrättsämnena närmare en tredjedel av undervisningen skulle anförtros praktiskt verksamma jurister eller andra "särskilda lärare". Vid vardera av fakulteterna i Uppsala och Lund skulle sålunda praktikerundervisningen i enbart nämnda ämnen uppgå till 505 timmar för läsår, motsvarande mera än full undervisningsskyldighet för fyra ordinarie lärare. En närmare granskning av utredningsmännens beräkning av undervisningsbehovet ger vid handen, att i berörda ämnen antingen de grundläggande kurserna eller tillämpningsövningarna, i vissa

fall kanske bådadera, måste helt eller till sina väsentliga delar läggas på praktiker.

Den centrala frågan är enligt det anförda, om lärarbehovet — utan att utbildningsreformen sättes i fara — kan tillgodoses på sätt i propositionen föreslås. Mot praktikerundervisning av ifrågavarande omfattning på universitetsstadiet kunna åtskilliga invändningar göras. Det får visserligen icke förbises, att praktiska inslag i undervisningen vanligen äro av synnerligen stort värde. Men den praktiska undervisningen i egentlig mening har på förevarande område sin naturliga begränsning, med hänsyn till studiernas syfte, varom vidare nedan. Och vad särskilt angår praktikers direkta utnyttjande i mer avsevärd utsträckning i den *teoretiska* undervisningen möta starka betänkligheter. Departementschefens mycket vidsträckta rekommendation av praktikerundervisning bör i första hand granskas ur anförda och vissa andra allmänna synpunkter.

1) De belopp, som föreslås anvisade till praktikerundervisning, kunna icke rimligen täcka *kostnaderna* för sådan undervisning i den omfattning departementschefen förutsätter skola ske. Även om arvodet 75 kronor för timme kunde betraktas som skälig ersättning för undervisningen såsom sådan, kvarstår frågan om gottgörelse för det inkomstbortfall som måste uppstå till följd av den ledighet från ordinarie sysselsättning som jämväl departementschefen anser nödvändig. Till sådan gottgörelse komma medel icke att finnas anvisade utöver de uppenbart otillräckliga belopp som utredningsmännen bland kursanslagen upptagit under rubriken "särskilda lärare i övrigt", nämligen för vardera Uppsala och Lund 5 000 kronor och för Stockholm 7 000 kronor. Om såsom konsekvens härav ett till 100 kronor avrundat arvode för timme är den enda ersättning som kan ges för praktikerundervisning, måste ett hovrättsråd, vars inkomstbortfall till följd av tjänstledighet för undervisning utgör 2 404 kronor för månad jämlikt *nu gällande* avlöningsbestämmelser, för att hålla sig skadeslös svara för sex undervisningstimmar i veckan. Det kan som regel icke förväntas, att praktiker vilja eller ha möjlighet att åtaga sig att i sådan omfattning meddela kvalificerad undervisning. Det bör tilläggas, att undervisningsskyldigheten för en ordinarie lärare motsvarar fyra timmar i veckan. Svårigheterna bli icke mindre, om lärare sökas inom andra yrkeskategorier. Det kan exempelvis icke förutsättas, att en dugande advokat i större utsträckning avvisar lönande uppdrag för att på angivna ekonomiska villkor kunna ägna sig åt universitetsundervisning. I själva verket måste det bli ekonomiskt omöjligt att i den omfattning som departementschefen föreslår ersätta undervisning genom ordinarie lärare med praktikerundervisning. Reformen bör icke bygga på antagandet, att kvalificerade praktiker av ideella skäl ställa sig till förfogande som lärare.

Till vad nu sagts kommer, att det framstår som ytterst ovisst, om det, även därest arvodena avsevärt förhöjdes, vore möjligt att erhålla lämpliga lärare i tillräckligt antal. Enbart extraundervisning vid sidan av ordinarie arbetsuppgifter kan icke förslå för att undervisningsbehovet skall täckas. Och att högt kvalificerade jurister skulle vilja eller kunna i nämnvärd omfattning erhålla tjänstledighet för ändamålet kan svårigen antagas. Det må i detta sammanhang räcka med att hänvisa till den pressande arbetsbördan i domstolarna. Att svårigheterna skulle bli särskilt kännbara vid fakulteterna i Uppsala och Lund är uppenbart. Antar man att i genomsnitt praktikern åtager sig 40 timmar per läsår vilket torde vara ganska högt räknat, skulle i civilrättsämnena samt straffrätt och processrätt krävas medverkan vid nämnda fakulteter av över *tolv* praktiker, något som svårigen kan genomföras. Motsvarande förhållanden föreligga för Stockhoms-fakultetens del.

Om dessa farhågor skulle besannas och praktiker icke i tillräcklig utsträckning stå till förfogande, bli tydligen de närmaste följderna, att undervisningen måste bedrivas i mycket större grupper än som med reformen avses och att effektiviteten av handledningen, särskilt vid de tillämpade studierna, tillbakasättes. Därmed har reformen i två av sina mest värdefulla hänseenden satts i fara.

2) Det är ej i propositionen klart uttalat av vad slag praktikerns undervisning skall vara. Det säges endast helt allmänt, s. 86, att de ordinarie lärarnas undervisning bör kompletteras med undervisning av praktiskt verksamma jurister. Av praktikerundervisningens föreslagna omfattning måste emellertid följa, att densamma i mycket stor utsträckning måste vara av samma art som den vanliga universitetsundervisningen.

Att undervisning av praktiskt verksamma jurister kan vara av värde för utbildningen har ovan framhållits och fakulteterna ha också i görligaste mån sökt tillgodose detta behov även utöver den rent praktiska utbyggnad av studierna, som ges i form av den s. k. praktiska kursen. Erfarenheten synes ge vid handen — och detta ha jämväl utredningsmännen förutsatt — att praktikerundervisningen inriktas på praktiska tillämpningsfrågor.

Med erkännande av värdet av sådana praktiska inslag i utbildningen måste dock starka invändningar resas mot ett mera allmänt överlåtande på praktiker av den *teoretiska universitetsundervisningen*. *Dels* kan det rimligen icke begäras, och kan heller icke förväntas, att en person med sin huvudsakliga uppgift inom annat område skall på undervisningen nedlägga lika stor omsorg och tid och lika stort intresse som den ordinarie läraren. *Dels* saknar praktikern mestadels av naturliga skäl den pedagogiska utbildning och träning som krävs för att ifrågavarande undervisning skall bli effektiv. *Dels* slutligen, har praktikern uppenbarligen icke möj-

lighet att utföra sådan forskning, som är förutsättningen för att han skall erhålla den önskvärda systematiska överblicken över det område, inom vilket han är satt att undervisa. Det anförda innefattar, får det tilläggas, endast ett understrykande av att respektive verksamhetsområde i princip bör hävdas av de personer, som erhållit den särskilda utbildningen härför.

Det framstår sålunda som helt naturligt, att en utbildningsreform måste bygga på att den ordinära undervisningens behov tillgodoses genom ordinarie lärare. Den kraftiga utökningen i propositionen av praktikerundervisningen förefaller i belysning av vad här framförts icke stå väl samman med principuttalandet, propositionen s. 41, att undervisningen bör läggas så, att de vetenskapliga momenten ägnas större uppmärksamhet än hittills, och att träning i juridisk metod bör ges större plats på studieschemat. Ytterligare bör framhållas, att den här diskuterade undervisningen genom praktiker icke gärna kan få den enhetlighet och kontinuitet, som är en kanske förbisedd fördel med undervisning genom ordinarie lärare. Det kan väntas vara förenat med avsevärda svårigheter att i avsedd omfattning förvärva praktiker för undervisning under längre *sammanhängande perioder*. Uppenbart är, att en splittrad undervisning kan inverka menligt såväl på studiernas resultat som på studietidens längd.

Om propositionens förslag i angivna avseenden sålunda måste anses vara mindre ändamålsenlig, så finnes å andra sidan *inom ramen för utredningsmännens förslag* om utnyttjandet av praktiker i undervisningen utomordentliga möjligheter att till helt obetydlig eller ingen extra kostnad anordna sådan undervisning av tillämpningskaraktär, som skulle på ett helt annat sätt, än juristutbildningen nu förmår, göra den nyexaminerade juris kandidaten praktiskt användbar. Den "laboratorieundervisning" som här avses och som — utan att därefter ha uppmärksammats — beröres redan i juridiska fakultetens i Lund remissutlåtande över kommittébetänkandet, skall ytterligare behandlas i det följande, i samband med frågan om utökning av kanslipersonalen (under C nedan).

3) Den föreslagna utökningen av berörda undervisningsform innefattar, enligt ovan, som sådan ett svårt hinder för möjligheten att anordna en effektiv och mot propositionens syfte svarande utbildning. Härtill kommer så, att det uppenbarligen förutsattes, att *de ordinarie lärarnas arbetsuppgifter* icke skola ökas utan vara av samma omfattning som hittills; eljest skulle ytterligare svårigheter uppkomma utöver de redan redovisade. Förutsättningen i fråga synes emellertid icke vara hållbar. I detta hänseende bör observeras följande.

Professorn i varje positivrättsligt ämne skulle komma att åläggas ett icke obetydligt mått av administrativt arbete, innefattande organiserandet av nämnda undervisning, en uppgift som enligt det förut anförda blir yt-

terst vanskelig att genomföra, och säkerligen tidsödande. Särskilt kännbart skulle detta åliggande bli i ämnena straffrätt och processrätt, i vilka redan nu förekomma speciella kurser, samt inom civilrättsämnena. En ytterligare tidsbelastning för ämnesrepresentanten skulle uppstå genom det ökade ansvaret för undervisningens genomförande och kvalitet; vid praktikerundervisning måste detta bli avsevärt mer betungande än i det fall, då ämnesrepresentanten vid sin sida har en ordinarie akademisk lärare.

Utredningsmännen ha i sin kalkyl över lärarbehovet, se promemorian s. 93, förklarat sig icke ha tagit hänsyn till att ordinarie lärare, som har särskilt betungande examinationsgöromål, kan erhålla nedsättning av sin undervisningsskyldighet till en omfattning som motsvarar den normala undervisningen för fyra veckor eller med 16 undervisningstimmar. Att sådan nedsättning måste — med hänsyn till det stora elevantalet — regelmässigt förekomma är tydligt.

Vad här anförts måste öka redan tidigare berörda farhågor i det att samtidigt som utrymmet för undervisning genom ordinarie lärare på det grundläggande stadiet minskas, desammas arbetsuppgifter ökas. Ett tänkbart resultat härav är alltför låg standard i fråga om den grundläggande undervisningens kvalitet. En annan möjlig konsekvens är att tillräcklig möjlighet icke ges för tillfredsställande handledning vid bedrivandet av tillämpade studier. Beträffande det sistnämnda må särskilt erinras om vad utredningsmännen anförts därom, promemorian s. 43, att det kan inträffa "att den enskildes önskemål rörande valet av ämne icke kan tillgodoses om så många skulle söka sig till visst ämne, att professorn icke skulle få tid att ge alla tillräcklig handledning". Då nu den av utredningsmännen föreslagna lärarorganisationen inskränkes i propositionen måste anförda olägenhet bli än mer påfallande, i strid mot principen, att den studerande skall kunna fritt välja ämne för tillämpade studier (utredningsmännens promemoria s. 43), en princip som godtagits av departementschefen och som också är naturligt, när den studerande för de tillämpade studierna (under sista terminen) bör få välja ett ämne, som har anknytning till hans kommande yrkesverksamhet. — I vilken av anförda riktningar utvecklingen än främst kommer att gå, blir den antagliga konsekvensen en försämring av studie-resultatet. Därmed skulle reformen i sina mest väsentliga stycken bli avsevärt förfelad.

Som en ytterst angelägen uppgift för de till universiteten knutna lärarna har vidare under en lång följd av år från skilda håll energiskt framhållits utgivandet av för universitetsundervisningen lämpade läroböcker. Juristutbildningskommittén har också starkt understrukt detta i sitt betänkande, se bl. a. s. 82 och 142, liksom Kanslern i sitt remissutlåtande s. 8 och 48 f. Denna uppgift är i dag mera angelägen än någonsin, särskilt till följd

av den genom bl. a. omfattande lagstiftning kraftiga expansionen av olika läroämnen. Det är uppenbart, att utvecklingen på denna punkt icke gagnas genom införandet i väsentlig omfattning av praktikerundervisning samtidigt med en avsevärd ökning av de ordinarie lärarnas arbete med och ansvar för undervisningen.

Det uttalas i propositionen, s. 85, att med genomförandet av där avsedda åtgärder icke blott undervisningen enligt den nya studieordningen skulle tillgodses utan även den rättsvetenskapliga forskningen skulle ges väsentligt ökade resurser. Hur forskningsmöjligheterna genom förslaget komma att förbättras anges icke närmare i propositionen, tvärtom avvisas i olika fall, t. ex. s. 88 f., tanken att inrätta befattningar, som icke äro oundgängligen erforderliga för undervisningen. Åtgärden att ersätta undervisning genom ordinarie, vetenskapligt kvalificerade lärare med praktikerundervisning är uppenbarligen icke ägnad att främja forskningen. Att flera nya lärartjänster inrättas kan i och för sig icke, därest arbetsbördan kommer att på anförda skäl avsevärt stegras, medföra ökade resurser för forskningen; härvid må vidare särskilt hänvisas till vad i det följande (under B) anföres rörande särskilda ämnen. Än vidare må erinras om att såväl författandet av läroböcker — enligt ovan ytterst betydelsefullt — som kvalificerad undervisning måste ha ett underlag av forskning.

Konsekvensen av vad som framhållits under 1) — 3) ovan synes vara, att man genom en omläggning av undervisningen på sådant sätt, att praktiskt verksamma jurister i den i propositionen förutsatta omfattningen skola svara för den ordinära undervisningen i juridiska ämnen, sätter i fara förverkligandet av en utbildningsreform, om vars nödvändighet alla instanser varit ense. Den ekonomiska besparing, som möjligen står att vinna efter de linjer departementschefen uppdragit, står icke i något rimligt förhållande till de uppenbara olägenheter, som måste vara härmed förenade.

Vad beträffar den *statsfinansiella* frågan bör ytterligare hänvisas därtill, att en effektivare utbildning måste på något längre sikt leda till en samhällsekonomisk besparing av vida större mått, i det att möjlighet beredes för att juristerna snabbare och bättre skola kunna utföra sina arbetsuppgifter. Det är visserligen riktigt och av alla erkänt, att den praktiska erfarenheten i yrket är av den största betydelse. Men det är samtidigt självfallet, att brister i utbildningen icke snabbt — och ofta icke alls — kunna botas genom senare tillkommen yrkesrutin. Att detta i förlorade arbetstimmar betyder mångfalt mer än den i propositionen avsedda direkta besparingen torde stå klart. (I fråga om detta spörsmål hänvisas vidare till vad som anföres under C nedan).

Härtill kommer den viktiga frågan om *utbildningens mål*, redan berörd i det föregående. Departementschefen har, som nämnts i propositionen

s. 41, avgivit det principuttalandet, att de vetenskapliga momenten böra i undervisningen ägnas större uppmärksamhet än hittills och att träning i juridisk metod bör givas större plats på studieschemat. Häri måste ligga bl. a., att det ur samhällets synpunkt kräves, att man i högre grad än hittills varit fallet uppmärksammar och leder den process, varigenom den studerande såväl till sin kunskap och insikt som till sin yrkespersonlighet erhåller den inriktning, som gör honom lämpad att på bästa sätt fylla sina uppgifter i samhället. Utbildningen åsyftar därför icke blott att ge kunskaper om rättsreglernas faktiska innehåll och om den rättsliga tradition, som avspeglar sig i regler och rättspraxis, utan även — och icke minst — en på systematisk kännedom om samhällets struktur och behov grundad känsla för förändringar i den samhälleliga utvecklingen. Detta är — såsom numera allmänt erkännes — nödvändigt för att lagen skall kunna rätt tillämpas. Denna förståelse av rättsstoffet bör genomsyra undervisningen redan i dess inledande stadier. Detta kräver av läraren avsevärd ansträngning och möjlighet till översikt grundad bl. a. på forskning ävensom, i dessa inte minst pedagogiskt svåra frågor, kontinuerligt utvecklade undervisningsvana. Det kan ej begäras, att en praktiker, mestadels med en redan förut pressad arbetsbörda, skall meddela denna typ av undervisning, lika litet som den akademiske juristen har sådan konkret kännedom om rättslivet, att han utan domstolserfarenhet kan utan vidare sättas till domare. Konsekvenserna av en felinriktad undervisning i detta hänseende kunna bli ytterst allvarliga i det att de lätt kunna tendera att hålla tillbaka studiet i dogmatiska, orealistiska och ovetenskapliga former.

Redan den hittills givna allmänna motiveringen utgör fullt skäl att framställa yrkande om *inrättande av lärarbefattningar i överensstämmelse med utredningsmännens förslag*. Från denna utgångspunkt skall i det följande lärarbehovet i de särskilda ämnena ytterligare beröras.

B. Lärarbehovet i särskilda ämnen

Redan det föregående har givit vid handen, att ämnena *straff- och processrätt* böra utrustas med ytterligare lärarkrafter. Det kan sålunda — och framför allt — erinras om att enligt propositionen 250 timmar av det sammanlagda undervisningsbehovet och 515 timmar skola handhavas av praktiker; hälften av *universitetsundervisningen* skall alltså meddelas av personal, som har sin uppgift förlagd på andra yrkesområden. Utöver redan tidigare anförda erinringar häremot bör tilläggas, att undervisningsbördan kommer att ökas genom att den undervisning i processrätt som skall meddelas för juridisk-samhällsvetenskaplig examen skall vara av principiell och överskådlig karaktär och till följd härav icke lämpligen bör anförtros praktiskt verksamma jurister. Härtill kommer att dessa ämnen

med hänsyn till sin sena placering i studiegången och sin särskilda anknytning till aktuella samhällsliga problem, vilkas bearbetande är ägnat att ge den metodiska träning, som de tillämpade studierna syfta till, måste utöva en stark dragningskraft vid valet av ämne för tillämpade studier. De ordinarie lärarna i dessa ämnen, i vilka ingen personalförstärkning föreslagits i propositionen, måste med hänsyn till de nya arbetsuppgifter som påläggas dem bli synnerligen arbetstyngda, avsevärt mer än tidigare. Vidare kan det icke antagas, att docent i erforderlig utsträckning skall finnas tillgänglig för fyllande av undervisningsbehovet. Och slutligen, under sådana förhållanden bli i dessa ämnen möjligheter till forskning starkt beskurna trots vikten av detta, inte minst med hänsyn till tillkomsten av nya stora lagverk inom dessa discipliner. I själva verket föreligger därför full motivering för en preceptur i vardera av ifrågavarande ämnen. Emellertid kan den av utredningsmännen föreslagna lösningen — en *gemensam preceptur i straff- och processrätt* vid vardera av fakulteterna i Uppsala och Lund — accepteras som en nödfallsutväg, under förutsättning att examinationsskyldigheten begränsas till ettdera ämnet under en och samma tidsperiod.

I fråga om *civilrätten* har som nämnts inskränkning skett i förhållande till utredningsmännens förslag på så sätt, att en professur i civilrätt vid Stockholms högskola, särskilt arbetsrätt, samt en preceptur i civilrätt vid vardera av fakulteterna i Uppsala och Lund strukits. Vad först angår nyssnämnda *professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt*, så har under förarbetena allmän enighet rått om behovet av ifrågavarande befattning, med hänsyn till den synnerligen stora betydelsen härav i det moderna samhället, i fråga om såväl undervisning som forskning. Detta önskemål har emellertid ej tillgodosetts av departementschefen, som i stället förordar en ändring av en av de för närvarande å ordinarie stat uppförda professurerna i civilrätt till att avse civilrätt, särskilt arbetsrätt. Departementschefen motiverar detta med att civilrätten i allt fall blir starkare representerad vid högskolan än för närvarande, eftersom enligt propositionen den av civilrättsprofessorerna, som nu svarar för finansrätt såsom andra ämne, befrias från denna disciplin. Sålunda komma — fortfarande enligt departementschefen — fyra professurer, varav tre å ordinarie stat, och en (professuren i försäkringsrätt) som bekostas av fondmedel, att uteslutande företräda ämnet civilrätt. Detta resonemang synes emellertid icke hållbart. Såsom framhållits vid redogörelsen i propositionen för den nuvarande lärarorganisationen (prop. s. 69), är den av fondmedel bekostade professuren i civilrätt en forskningsprofessur i specialämnet försäkringsrätt. Denna professur kan således endast i mycket begränsad utsträckning användas vid undervisningen och examinationen i civilrätt. Vidare har sedan länge professorn i

civilrätt med finansrätt måst lämna undervisningen och examinationen i finansrätt åt biträdande lärare. Den föreslagna professuren i finansrätt innebär därför endast en nödvändig förstärkning av detta ämne, däremot icke av civilrätten. Departementschefens förslag innebär i stället i så måtto en försvagning av ämnet civilrätt vid högskolan, att detta ämne i fortsättningen skulle företrädas endast av två professorer i civilrätt i allmänhet, vilka kunna användas i hela ämnet, samt av två specialprofessorer. En sådan försämring av representationen av det erkänt viktigaste ämnet vid den största läroanstalten vore synnerligen betänklig och stridande mot principerna för den föreslagna reformen. I praktiken kommer det att bli omöjligt att inskränka på användbarheten av någon av de bestående civilrättsprofessorerna vid högskolan genom att omvandla den till en specialprofessur, vilket väl för övrigt tekniskt ej kan genomföras förrän någon av de nuvarande professorerna avgår från sin tjänst. En sådan reform skulle därför stanna på papperet och som egentlig innebörd ha att det från så många håll uppställda kravet på en professur i arbetsrätt avvisas. Utredningsmännens beräkning av undervisningsbehovet vid högskolan ger också vid handen behovet av professuren. Praktikerundervisningen har av dessa angivits till 200 timmar. Strykes professuren kommer talet att bli 320 timmar, ett uppenbarligen alltför högt tal. Av nu redovisade skäl bör i enlighet med utredningsmännens förslag vid Stockholms högskola inrättas en ny professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt.

Rörande behovet av nyssnämnda *precepturer i civilrätt* (inklusive internationell privaträtt) kan anföras, att utredningsmännen uppskatta undervisningsbehovet vid vardera av ifrågavarande fakulteter till 891 timmar per år; av denna undervisning skulle 135 timmar handhavas av praktiskt verksamma jurister. Då departementschefen stryker en preceptur, innebär detta att 255 timmar, eller närmare en tredjedel av undervisningen, anförtros åt praktiker. Nackdelen härav framstår särskilt klart genom att den metodiska undervisningen, vilken departementschefen, propositionen s. 41, med allt skäl ser som det centrala i utbildningen, har särskild betydelse i denna den första stora disciplin — och över huvud den största — i vilken de studerande införas i juridisk problematik. En närmare analys av lärarbehovet, sådan som företagits av utredningsmännen, visar också klart nödvändigheten av ifrågavarande befattningar. Å de tre professorerna i civilrätt vilar först och främst skyldigheten att leda tillämpade studier, undervisa doktorander och hålla vetenskapliga föreläsningar. Härtill beräknas åtgå 227 timmar. Enär professors undervisningsskyldighet omfattar 120 timmar, kräves tydligen för nämnda uppgifter nästan två professorers undervisning; återstoden är blott 13 timmar (härvid har ändå hänsyn icke tagits till rätten att erhålla nedsättning i undervisningsbördan på grund

av betungande examination). Den övriga undervisningen har till sitt förfogande — utöver nämnda 13 timmar — sammanlagt 396 timmar (en professor, två preceptorer, docent) medan det sammanlagda återstående behovet av undervisning uppgår till 664 timmar. Detta betyder, att större delen av de grundläggande kurserna och av tillämpningsövningarna icke kunna omhänderhavas av de akademiska lärarna, utan av praktiker. Det är därför uppenbart att de av utredningsmännen föreslagna preceptorsbefattningarna böra inrättas.

I ämnet *offentlig rätt* ha utredningsmännen föreslagit en *professur, särskilt i socialvårdsrätt*, samt en preceptor. I propositionen uppföres blott en preceptor, med särskild syftning på socialvårdsrätten. Det synes emellertid erforderligt, att denna tjänst förändras till professur. Att en verkligt effektiv undervisning bör ske i detta ämne är uppenbart, liksom forskningsbehovet också är påfallande. Tillfredsställande undervisning blir emellertid svår att anordna, därest tjänsten icke göres till en professur; en preceptor, som sannolikt kommer att sikta till professorsbefattning i det allmänna ämnet, offentlig rätt, kan icke alltid förväntas i tillräcklig mån inrikta sig på just socialvårdsrätten. Detta får vidare en särskild betydelse för frågan om möjligheten att effektivt genomföra fördjupade studier i ämnet.

Det av utredningsmännen redovisade undervisningsbehovet i ämnet uppgår till 367 timmar, en siffra som säkerligen är försiktigt beräknad. Att under sådana förhållanden även den av utredningsmännen föreslagna *precepturen i offentlig rätt* vid högskolan bör inrättas är tydligt.

I filosofisk- samhällsvetenskaplig examen skall enligt propositionen ingå ett fakultativt ämne, benämnt *allmän rättsvetenskap*, innefattande ett mera humanistiskt studium av rättsordningen och avsett att belysa framför allt rättsreglernas funktion i samhället (prop. s. 68). Det förutsättes, att undervisning i ämnet meddelas av lärare inom de juridiska fakulteterna. Med hänsyn till den särskilda naturen av det studium, som här avses, och till det forskningsunderlag, som är för en effektiv undervisning nödvändigt, är det tydligt, att ämnet kräver åtminstone någon självständig befattning. Härutinnan må hänvisas till vad universitetskanslern i remissutlåtandet över juristutbildningskommitténs betänkande — i vilket utlåtande ämnet benämnes rättskunskap — anfört (kanslerns utlåtande s. 105 f.) därom att det "bör beaktas, att f. n. knappast någon litteratur finnes, som är direkt lämplig att användas vid ett studium av det slag som här avses. Det är givetvis synnerligen angeläget att sådan litteratur kommer till stånd. Detta torde emellertid knappast bli fallet, därest icke särskilda lärare avdelas, vilka helt eller så gott som helt kunna ägna sig åt denna utbildning. Härtill kommer att såväl den omständigheten, att litteratur saknas,

som det förhållandet, att det blir fråga om en för universiteten ny inriktning av det juridiska studiet, ställa speciella krav på de lärare, som skola svara för rättskunskapen. Detta torde bäst illustreras genom att ytterligare något antyda vad studierna i rättskunskap avse. Dessa studier skola ——— gälla vissa för samhället särskilt viktiga delar av rättsordningen, och de skola bedrivas med utgångspunkter, som studenterna äro vana vid från sina samhällsvetenskapliga studier. Kausalsammanhanget mellan olika rättsliga faktorer och mellan dessa samt ekonomiska och sociala faktorer i samhället skall belysas. Uppmärksamhet skall riktas på de rättsliga faktorernas samhälleliga funktion: hur vissa rättsinstitut och lagkomplex fungera så att de skapa en fast och trygg ram för individernas verksamhet; hur staten använder rättsliga instrument vid sidan av andra för att genomföra sina politiska målsättningar; hur den rättsliga utformningen av olika organisationstyper haft betydelse för samhällsstrukturen o. s. v. Det är tydligt att en undervisning med detta syfte måste läggas på ett annat sätt än en undervisning avsedd att utbilda jurister. Det är också tydligt att för en sådan undervisning kräves en lärare med full vetenskaplig kompetens och helst med relativt stor allmän orientering och erfarenhet. Med hänsyn härtill är det knappast tänkbart att undervisningen och examinationen i rättskunskap skulle kunna uppdragas åt lärare med lägre kompetens än den som fordras av en ordinarie lärare inom den juridiska fakulteten." Härtill kan ytterligare erinras därom, att det forskningsområde, varom här är fråga, kompletterar civilrätt och förvaltningsrätt på samma sätt som kriminologien (vari enligt propositionen särskild professur avses) kompletterar straffrätten. Med hänsyn till vad sålunda anförts böra åtgärder vidtagas för tillgodoseende av undervisningen och forskningen på detta område. Det hemställes därför, att riksdagen måtte därom göra framställning till Kungl. Maj:t. Därvid bör särskilt beaktas, hur undervisningen för ifrågasvarande examen lämpligen skall anordnas vid Göteborgs universitet.

I universitetskanslerns remissutlåtande ävensom i utredningsmännens promemoria har förordats den av kommittén föreslagna *professuren i kriminologi* vid Stockholms högskola. Departementschefen har starkt understrukit behovet av forskning på detta område och därvid även hänvisat till betydelsen för undervisningen av dylik forskning. Samtidigt har departementschefen förmenat, att frågan bör upptagas till prövning i samband med högskolans ordinarie petita. Det är sålunda att förvänta, att frågan snarast kommer att få en positiv lösning. Emellertid kan det, med hänsyn till det allvarliga kriminalpolitiska läget i vårt land, hävdas att möjligheter redan nu böra beredas för vetenskaplig kriminologisk forskning och undervisning. — Redan år 1938 fattade riksdagen ett principbeslut om inrättande av en professur i *internationell rätt vid Uppsala universitet*. Emellertid har i propo-

sitionen anförts, att flera befattningar i ämnet (utöver den som redan finnes vid Stockholms högskola) icke äro oundgängligen nödvändiga för undervisningen. Det måste emellertid påpekas, att, med den utveckling som de internationella förbindelserna tagit, effektiv undervisning och forskning på området äro ytterst påkallade — och hittills alltför eftersatta. Icke minst inom civilrätten är — och blir alltmer — på många områden den internationella anknytningen allt starkare. Gives icke möjlighet till ökad forskning i denna disciplin, kommer även kvaliteten av undervisningen liksom också av standarden i den praktiska juristverksamheten att sättas i fara. Ifrågavarande forsknings- och undervisningsbehov synes därför böra tillgodoses med det snaraste, senast i samband med att den ordinarie innehavaren av den professur, varmed ämnet folkrätt är förbundet, avgår från sitt ämbete. I själva verket kommer en sådan åtgärd — med hänsyn till den stora och alltmer ökade betydelsen för juridisk praxis av dessa frågor — att innebära en samhällsekonomisk besparing. — Som det emellertid, i avseende å sistnämnda två discipliner, är motionärerna bekant, att motioner väckts, resp. torde komma att väckas, framföras här icke några specificerade yrkanden.

C. Behovet av kanslipersonal

Den upprustning av den juridiska utbildningen, som i propositionen föreslås, kräver helt naturligt särskilda resurser med avseende å kanslipersonalen. Utredningsmännen ha föreslagit inrättandet av följande befattningar: i Uppsala och Lund ett kanslibitråde och två kontorsbiträden, i Stockholm tre kanslibiträden och två kontorsbiträden. Detta förslag överensstämmer i stort sett med kommittéförslaget och kanslerns remissutlåtande. I propositionen har såvitt gäller här aktuella frågor strukits en kanslibiträdestjänst i Lund. Denna reducering kan synas vara av mindre betydelse. Emellertid måste observeras, att den institution, som finnes i Lund, för sitt utnyttjande — med hänsyn inte minst till de ytterligare arbetsuppgifter som efter reformens genomförande komma att åläggas densamma — uppenbarligen, såsom också utredningsmännen förmenat, är i starkt behov av ifrågavarande tjänst. Svårigheterna för det nu tjänstgörande kanslibiträdet att kombinera administrativa uppgifter med undervisningsmässiga äro stora, och det framstår även eljest som olämpligt, att en institution av ifrågavarande omfattning ej kan erbjuda erforderlig assistans för dem, som utnyttja den.

Ytterligare måste emellertid påpekas, att resurserna i nu ifrågavarande hänseende över huvud tilltagits alltför knappt. För att forskning och undervisning effektivt skall kunna bedrivas fordras helt naturligt tillgång till skrivpersonal. Det är ett notoriskt faktum, att lärarna vid de juridiska fa-

kulteterna i mycket stor utsträckning tvingas att stälva utföra maskinskrivningsarbete och liknande. Läget torde här vara avsevärt sämre än inom de flesta andra discipliner vid universiteten och högskolorna. Detta innebär självfallet ett slöseri med kvalificerad arbetskraft. Det är också alldeles tydligt, att denna brist ofta bereder allvarliga hinder för forskningen och undervisningen. Efter reformens genomförande kommer detta missförhållande uppenbarligen att bli än mer påfallande; dels kommer lärarantalet att utvidgas med ty åtföljande behov av resurser i ifrågavarande hänseende, dels kommer redan den av utredningsmännen förordade praktikerundervisningen att behöva omfattande skrivhjälp och liknande. Med hänsyn härtill måste en upprustning här krävas, därest verksamheten vid fakulteterna skall få erforderlig effektivitet och dyrbar arbetskraft icke skall förslösas på rutinuppgifter. På grund härav böra inrättas, utöver vad i propositionen föreslagits, dels en *kanslibiträdestjänst i Lund*, dels *ytterligare två kontorsbiträdestjänster vid envar av fakulteterna*.

Till stöd härför kan ytterligare anföras följande. Den nyblivne juris kandidaten kan nu mestadels erhålla en lön, som på ett rimligt sätt svarar mot utbildningen. Det är då också befogat att kräva, att han efter examen är på respektive område så gott som omedelbart *praktisk användbar*. Detta krav uppfylles för närvarande endast i ringa utsträckning. Det kan icke förväntas, att tillräcklig förbättring härutinnan inträder efter utbildningsreformens genomförande, därest nu ifrågavarande materiella resurser tilltagas alltför knappt. Även undervisningen genom praktiskt verkamma jurister tvingas härigenom in i alltför abstrakta och livlösa former.

Inom ett flertal naturvetenskapliga och medicinska läroämnen bibringas som bekant de studerande viss praktisk erfarenhet genom särskild laboratorieundervisning, varvid de i små grupper, vanligen under närmaste ledning av en assistent eller amanuens, sättas att lösa olika praktiska uppgifter. Denna undervisning är obligatorisk; man anser, att ett sådant ämne icke är tillfredsställande inhämtat, om icke den studerande fått någon praktisk förtrogenhet med det material och de konkreta uppgifter som han vid senare yrkesutövning kommer att behandla.

Att även blivande jurister kunna tillägna sig praktisk blick och praktiskt handlag genom tillämpningsövningar av liknande art förefaller uppenbart. Möjligheterna att anordna och uppnå utbyte av sådan "laboratorieundervisning" för juristernas del äro naturligtvis högst olika i skilda ämnen. Medan skadeståndsrätten föga inbjuder till övningar av detta slag, innebär det knappast någon överdrift att påstå, att konkursrätten är ytterligt svårinhämtad utan någon form av åskådningsundervisning. Som exempel på juridiska ämnen, särskilt lämpade för "laborationer", kunna ytterligare nämnas fastighetsrätt med inskrivningsförfarandet, associationsrätt,

familjerätt, utsökning och — givetvis — förfarandet i såväl tvistemål som brottmål.

Möjligheten att genast kunna utnyttja den nyblivne juris kandidatens arbetskraft vore väl den mest iögonenfallande konsekvensen av att laboratorieundervisning började drivas. Emellertid är det anledning att vänta, att även i andra hänseenden fördelar av sådan undervisning komma att ge sig till känna. Den omständigheten, exempelvis, att en studerande fått själv utföra alla de vanligen förekommande inskrivningsåtgärderna med ett "övningssskuldebrev", för vilket pantförskrivits fast egendom, sätter honom bättre i stånd att förstå icke endast några av de svårare avsnitten av fastighets- och inteckningsrätten utan även vissa delar av exekutionsrätten. Praktiska övningar av antytt slag bidra uppenbarligen till att göra utbildningen mera omväxlande och intresseväckande och skänker den ett realistiskt drag, vilket allt, i förening med vad just sagts om laborationernas illustrerande funktion, är ägnat att inverka förmånligt på studietidens längd. Samarbetet i små grupper kan vidare ha till följd att de studerande över lag få lättare att vara verksamma i den övriga undervisningen, främst i diskussioner under seminarieövningarna. Såsom en faktor verkande på längre sikt må nämnas möjligheten av att laboratorieundervisningen kan förse forskningen med synpunkter och uppgifter liksom ge uppslag till effektivisering av undervisningen i övrigt.

Vad beträffar möjligheterna att genomföra laboratorieundervisning i juridiska ämnen bör framhållas, att endast obetydliga materiella resurser äro oundgängligen erforderliga. Genom den föreslagna utbildningsreformen — jämväl med den lärarorganisation som föreslagits av utredningsmännen — komma praktiskt verksamma jurister ävensom assistenter eller amanuenser att vara tillgängliga för handledning vid laborationsundervisning. Ytterligare fordras en lokal med ett mindre antal arbetsplatser för de studerande. (En lokal, som lämpar sig för ändamålet, kunde möjligen redan nu ställas till förfogande i den av juridiska fakulteten i Lund disponerade institutionsbyggnaden.) Vad som ytterligare erfordras är endast det mått av skrivhjälp som utgör den naturliga och oundgängliga förutsättningen för att handledarna skola kunna driva laboratorieundervisningen. I själva verket framstår bristen på skrivhjälp som det enda allvarliga hindret för ett anordnande av laboratorieundervisning efter de linjer som här antytts.

I propositionen angives ett *tidsschema* för inrättande av de här berörda tjänsterna. Enligt detta schema skola desamma tillkomma på ett stadium, som måste anses vara alltför sent. Endast två tjänster (en i Uppsala och en i Stockholm) skola sålunda inrättas fr. o. m. budgetåret 1958/59, och de övriga tjänsterna under följande tre budgetår, olika vid de skilda fakulte-

terna. Det måste dock anses som synnerligen angeläget, att ifrågavarande tjänster komma till stånd så fort som möjligt. Härför talar med styrka — förutom forskningens behov av dylik assistans — att reformen för att på avsett sätt kunna genomföras kräver dylika resurser redan i inledningsstadiet, samt att enligt tidsschemat de flesta assistent- och amanuens-tjänsterna skola inrättas fr. o. m. budgetåret 1958/59; för att dessa tjänster skola kunna till fullo utnyttjas erfordras att de erhålla tillfredsställande resurser i anförda hänseende.

Med hänvisning till vad ovan anförts, hemställas,

att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 86 måtte beakta här framförda synpunkter och sålunda — med motsvarande jämkning av propositionens innehåll — besluta om inrättande av följande befattningar:

en professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt, och

en professur i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, i stället för den i propositionen föreslagna precepturen i samma ämne, båda vid Stockholms högskola,

en preceptur i straff- och processrätt vid vardera av de juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund,

en preceptur i civilrätt vid vardera av nämnda fakulteter,

en preceptur i offentlig rätt vid Stockholms högskola, ävensom

två ytterligare befattningar som kontorsbiträden vid envar av de tre fakulteterna och

den av utredningsmännen föreslagna kanslibiträdesbefattningen vid fakulteten i Lund;

av dessa befattningar böra inrättas

kansli- och kontorsbiträdesbefattningarna budgetåret 1957/58,

professurerna budgetåret 1961/62 samt

precepturerna budgetåren 1959—62 (dock torde precepturen i offentlig rätt behöva inrättas redan budgetåret 1958/59);

samt att riksdagen måtte göra framställning till Kungl. Maj:t om vidtagande av åtgärder för tillgodoseende av undervisning och forskning inom ämnet allmän rättsvetenskap.

Stockholm den 22 mars 1957

Olov Rylander

Henrik Munktel

Nancy Eriksson

Lennart Eliasson

Föreslagna professurer och preceptorsbefattningar i juridiska ämnen

Bil. A

Ämnen	Kommittén		Kanslern		Utr.männen		K.prop.	
	prof.	prec.	prof.	prec.	prof.	prec.	prof.	prec.
<i>Uppsala:</i>								
Allmän rättslära	1		1		1		1	
Civilrätt		3		2		3		2
Processrätt		1				1/2		
Offentlig rätt		1		1		1		1
Straffrätt		1				1/2		
Internationell rätt	1							
Rättsvetenskap				1				
<i>Lund:</i>								
Allmän rättslära	1		1		1		1	
Civilrätt		3		2		3		2
Processrätt		1				1/2		
Offentlig rätt		1		1		1		1
Straffrätt		1				1/2		
Internationell rätt	(1)							
Rättsvetenskap				1				
<i>Stockholm:</i>								
Allmän rättslära	1		1		1		1	
Finansrätt	1		1		1		1	
Civilrätt	1	4	1	2	1	3		3
Processrätt		1		1		1		1
Offentlig rätt	1	1	1		1	1		1
Straffrätt		1		1		1		1
Kriminologi	1		1		1			
Rättsvetenskap				1				
Summa	9	19	7	13	7	16	4	12

Anm. Redan inrättade preceptorsbefattningar ha medräknats.